

Kšicová, Danuše

Sonda do Brjusovovy novelistiky

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2006, vol. 55, iss. X9, pp. 296-298

ISBN 80-210-3987-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102922>

Access Date: 24. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Praha 2003; Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky. Sborník studií. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Slavistická společnost Franka Wollmana se sídlem v Brně, Ústav slavistiky FF MU v Brně, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana. Brno 2005).

Nejen pro obrozenské Čechy a jejich potomky byla jenská romantika klíčová, určující; vyrostla z ní i podstatná část jevu, jemuž říkáme ruský literární zázrak: šlo spíše o tlak romantiky a protitlak realismu. Je to možná i proto, že „jenská romantika (je) poslední pokus o zasazení náboženství do dějin moderní doby, pokus, který zpočátku není restaurantní, apologetický ani klerikální, ale cílený tak, aby zabránil proměně zčasovělých světových dějin v permanentní hrdelní soud nad současným světem, konaný ve jménu budoucnosti.“ (Horyna, s. 25–26) Nedokončená sekularizace ruské literatury je dostatečně známa a otevřený či skrytý „náboženský“ charakter ruské literatury také.

Podstatný je také návrat rané německé romantiky k mytologii a hlavně vytváření „nové mytologie“. Horyna k tomu na počátku své monografie píše: „*Raně romantická poetika se začala obracet k pomalosti, k opakovanému a kritickému čtení, k meditativnímu přístupu k textu, pro nějž hledala a nacházela původní vzor v mytologii a sakrálních textech.*“ (Horyna, s. 28)

Autor přitom nepomíjí ani temnější stránky tohoto „měkkého“ filozofování (německý romantický antisemitismus – od některých filozofů jsou to výroky skoro neuvěřitelné a je zřejmé, že již tam se utvářelo názorové podloží pro pozdější tragický vývoj, i když to nelze vidět tak přímočaře).

Klíčové jsou v knize pasáže o dionýsovském a apollónském principu (jak je známe z pozdější práce Nietzscheovy) u Hölderlina a pak pojetí „nové mytologie“; myslím, že dobře zdůvodněné (z mého pohledu laika) jsou Horynovy polemické poznámky k pojetí M. Franka, že Novalis nepatřil ani tak ke škole Fichteově, jako ke škole Karla Leonharda Reinholda (1757–1823). A je v nich i pojednání o romantické ironii, neshodné ovšem s obecným pojetím ironie. Netkví v existenci „měkkého“, spodního proudu navazování, kontinuity, již jenská romantika pokračuje v osvícenství, stará otázka, že nedostatek mytologie, kreace nového zakouzlení či začarování je tím základním, byť skrytým problémem našeho světa?

Ivo Pospíšil

SONDA DO BRJUSOVY NOVELISTIKY

Valerij Brjusov: *V zrcadle*. Přel. Alena Morávková. Havran, Praha 2004.

Jméno Valerije Brjusova je českému čtenáři známo již od konce 19. století, kdy se v českém tisku začínaly objevovat zprávy o ruském symbolismu, provázené prvními překlady ruských symbolistických básníků včetně Brjusova. Ten také po delších přípravách jako jediný z představitelů ruské moderny navštívil roku 1909 Prahu a psal poté o české kultuře do Apollonu, reprezentačního časopisu ruské moderny. Ještě před první světovou válkou Stanislav Minařík přeložil Brjusovův psychologický román *Ohnivý anděl* (orig. 1908–09, překl. 1913, 1925, 1978, 1997), oscilací mezi reálnem i ireálnem předcházející Bulgakovův proslulý román *Mistr a Markétka*. V meziválečné době také došlo na první překlady Brjusovova historického románu *Oltář vítězství* (1931, 1970, 1983). Od dob před první světovou válkou se datuje zájem i o jeho novelistiku (1913, 1925). Samostatné sbírky jeho veršů vycházely až po druhé světové válce (1954, 1982), kdy po intenzivním zájmu o ruský romantismus a realismus došlo i na modernu a avantgardu. Zcela neznámá u nás po dlouhou dobu zůstávala Brjusovova dramatická tvorba, jež byla zpřístupněna v originále a částečně i v překladu v brněnském projektu D. Kšicové a P. Kleina *Dramatika ruského symbolismu I.* (2001) a *III.* (2004).

Sborník Brjusovových šesti kratších próz a tří novel, vybraných a přeložených Alenou Morávkovou, jenž vyšel pod názvem první povídky *V zrcadle*, umožňuje českému čtenáři nahlédnout do podivuhodného světa Brjusových psychicky či sociálně narušených postav, zmítajících se na hraně snu a skutečnosti. Řada z těchto témat je pro ruskou modernu příznaková. Takový je námět *zrcadla*,

s nímž se v obnažené experimentální podobě setkáme v esejích K. D. Balmonta i Andreje Bělého. Pro Brjusova se stává novou variantou dvojnicí, jež v ruské moderně nabývá psychologicky inovované podoby. Jeho hrdinka ze vstupní povídky, označené dokumentárním podtitulem Z psychiatrova archivu, vchází do světa za zrcadlem ne v touze po pohádce, jak je tomu u Lewise Carrola, ale z nenávisti ke své soupeřce, jež se na ni pitvoří z lesklé plochy. Pro dívčí hrdinku Kapočku i jejího chlapeckého přítele, který je vypravěčem v povídce Menuet, se za zrcadlem otevírá galantní svět markýzů, jež ruské moderně zprostředkovala ve výtvarné podobě skupina Svět umění.

Dalším vstupem do jiného, zajímavějšího světa je v Brjusovových povídkách sen. Téma nočního letu, jímž provázal smrtelníka do hvězdných výšek již Byronův Kain, vytváří dějové pásmo kratičkové povídky Noční pouť. Průvodcem vypravěče je charakteristická postava Ďábla, propůjčujícího člověku astrální tělo, překonávající i astronomické vzdálenosti.

Erotický námět, jenž je v této črtě jen lehce naznačen mnohopohlavností zobrazovaných rostlin, tvoří finále psychopatologické povídky Teď, když jsem se probudil. Hrdina nacházející uspokojení jen v perverzích snech, zabíjí svoji ženu v domnění, že tak činí opět pouze ve spánku. Realita a sen se stává podtextem i povídky Mramorová hlavička. Vypravěčem je bezdomovec, který skončil na ulici přesto, že byl kdysi bohatcem a obletovaným mužem. Na svoji dávnou něžnou lásku k vdané ženě, kterou po čase opustil, si vzpomene až poté, kdy její rysy rozpozná v mramorové hlavičce z 15. století, která ho uhrane natolik, že se ji pokusí ukrást. Obhájce dojatý jeho příběhem mu slibuje osvození. Vypravěč však nakonec sám pochybuje o tom, že něco takového skutečně prožil.

Brjusovova erotika se obvykle pohybuje po mezích hraně perverzity. V daném souboru povídek je to nejmarkantnější v próze Sestry. Povídka začíná odjezdem manžela jedné ze sester a smutkem všech tří. Teprve po nečekaném mužově návratu se v jeho vnitřním monologu odhaluje, že mu patřily všechny sestry, jež o sobě vzájemně vše věděly. Neustálé prolínání snění a reality končí hrůznou smrtí všech obyvatel domu, opuštěného v zimní zasněžené krajině.

Sen jako únik z depresivní a destruktivní reality je námětem i delší historické povídky z doby po pádu Říma Rhea Silvia. Excentrická hrdinka Maria, bloudící od dětství ulicemi rozvráceného Říma, objevuje již jako dospělá dívka nádherný Neronův palác, ukrytý pod nánosem země. Nachází svou vlastní podobu v mramorové soše vestálky Rhey Silvie, matky Romula a Rema, jež za svou lásku k bohu Marsovi zaplatila smrtí v řece Tibeře. Při jedné z dívčích návštěv Nerova paláce ji před sochou zastihne gótský mladík, jehož Řím okouznil natolik, že v něm zůstal tajně pod cizím jménem. Podivná řeč excentrické dívky, jež se sama pokládá za oživlou sochu, jej zaujme natolik, že se s ní stýká tak dlouho, až se stane jejím milencem. Jednoho dne však zmizí a záhada se vysvětlí až po čase, kdy si dívka uvědomí, že je těhotná. Když se dozví, že její milý byl pokládán za gótského zvěda a umučen, onemocní a potratí. Je však přesvědčena o tom, že ve skutečnosti porodila nově záchránce Říma a v duchu legendy sama ukončí život ve vlnách Tiberu.

Erotické téma je námětem i čechovovské povídky Mozart, rozvíjející oblíbený sociální námět literatury 19. století. Realistické líčení života chudého hudebníka, s obtížemi živícího ženu a malou dcerku, náhle nabývá na nečekaném spádu, když se ukazuje, že nenápadný a smolařský Latygin vlastně vede trojí život. Kromě chudé a skromné milenky na předměstí, která je mu již na obtíž, má za sebou romantickou love story s mladou, krásnou a bohatou dívkou, která za ním romanticky uteče a nečekaně se objeví v jeho chudičkém bytě. Romantika však hrdinovi vydrží jen na jedno odpůldne v chudém hotelu a na cestu na nádraží, kde s ulehčením sleduje odjezd dívky, jejíž očekávání nebyl schopen splnit.

Na závěr sborníku A. Morávková zařadila Brjusovovu nejnámější antiutopii Republika Jižního Kříže (1905–07). Stroze dokumentární styl, charakteristický pro řadu jmenovaných próz a umocňovaný jejich analogicky koncipovanými podtituly (zápisky, z psychiatrova archivu, ze soudních záhad) je v poslední novele ještě umocněn. Odpovídá tomu i zvolený podtitul Stať ve zvláštním čísle Severoevropského večerníku. Příběh vyprávěný formou reportáže vytváří iluzi autenticity. Republika Jižního Kříže je jedním z prvních ruských psaných vědeckofantastických textů. Líčí vyspělou civilizaci, vzniklou před čtyřiceti lety na ledových pláních z bývalého ocelářského trustu. Hlavní město republiky s charakteristickým názvem Hvězdné bylo vybudováno přímo na jižním pólu. Vysoká technická úroveň tohoto města a celé země, žijící v naprosté izolaci, ostře kontrastuje

s totalitním systémem, jenž zemi ovládá. Brjusovova próza je jakýmsi mostem mezi pozdními Poeovými povídkami *Rozhovor s mumii* a *Mellonta tauta* (obě z roku 1845) a slavným Zamjatinovým románem *My* (1920). Z Poeovy povídky *Ďábel negace* Brjusov převzal námět onemocnění negací, jež posléze zničí veškerou uměle vybudovanou civilizaci na jižním pólu. Katastrofický scénář novely koresponduje s Brjusovovou nedokončenou prózou *Povstání strojů* (1908; 1976), tematicky blízkou Čapkovu dramatu *R. U. R.* (1920). Obě Brjusovovy novely spojuje novinářsky reportážní styl.

Otištěním antiutopie *Republika Jižního Kříže* je tak český čtenář upozorněn na jeden z nejcharakterističtějších Brjusovových žánrů, jehož genealogii můžeme sledovat od autorových chlapec-kých pokusů ve školních sešitech až po řadu materiálů, jež jsou dodnes uloženy v autorově archivní pozůstalosti v moskevské Ruské knihovně. Řadě svých antiutopií dal Brjusov podobu dramatu. Tři jeho nejvýznamnější antiutopie byly zařazeny do citovaného prvního svazku *Dramatiky ruského symbolismu*. Jsou to dvě celovečerní hry *Země* a *Diktátor* a nedokončený *Svět sedmi pokolení*. Dosud neznámější je první z nich, jež byla poprvé otištěna v roce 1905 v proslulém symbolistickém almanachu *Severnyje cvety*.

Sborník Brjusovových próz svěže přeložených Alenou Morávkovou tak přináší novou sondu do dějin ruského symbolismu, jehož otcem byl v Rusku právě Valerij Brjusov.

Danuše Kšicová

DRUHÝ SBORNÍK O SLOVANSTVÍ NA SLOVENSKU

Bilasová, V. – Dupkala, R. – Žemberová, V. (eds.): *Fenomén slovanstva II., jeho filozofické, teologické, politologické a literárnohistorické reflexie na Slovensku*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, FF UP, Prešov 2005, 236 s.

Sborník *Fenomén slovanstva II.* navazuje na stejnojmennou publikaci vydanou Prešovskou univerzitou v roce 2004. V něm publikované studie a úvahy prezentují ideu slovanství jako fenomén, který má své historické i současné dimenze, a ukazují, že jde převážně o kulturní fenomén. Do sborníku editoři zařadili osmnáct příspěvků, většinou od autorů z Prešovské univerzity, ale také z České republiky a Ruska. Patrná je snaha editorů přinést na vytyčený problém co nejrůznější pohledy a vyhnout se pouze filologickému nazírání. Interdisciplinární charakter publikace podtrhuje i fakt, že vychází v řadě filozofických sborníků, dva ze tří editorů působí na katedře filozofie a pouze sedm příspěvkatelů je z filologicky zaměřených vědeckých pracovišť.

Otázku fenoménu slovanství otevírá studie **Iva Pospíšila** *Slavistické doteky* rozdělená do dvou částí. V první se autor zaměřil na specifické rysy evoluce slovanských literatur, přičemž vychází z pojetí F. Wollmana a své koncepce „prae-post efektu“, jež aplikuje na období romantismu. V druhé části rozebírá dílo P. J. Šafaříka *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, které považuje za základní dílo slovanské literární komparistiky. Studie *Fenomén slovanstva v dobových ambíciach kresťanstva a jeho konfesii* badatelské dvojice **Džupková – Geremešová** zkoumá vztah slovanství a křesťanství v souvislosti s vymezováním slovenského národa v dějinách. **Ján Koška** se v esejí *Jazykový základ kulturného spoločenstva Slovanov* zamýšlí nad jazykovou a kulturní příbuzností Slovanů. Poukazuje, že byť se slovanské literatury mohou vnějškově zdát odlišnými, vnitřně se jedná o jeden organický celek, neboť v komparatistice nestačí zkoumat pouze vnějškové podobnosti; jde také o nenapodobování, odlišování.

Stále aktuálnímu tématu jugoslávské problematiky se věnuje **Robert Ištók** v článku *Juhoslovenská kríza: Slovania proti Slovanom*. Předkládá a charakterizuje řadu dezintegračních činitelů: přírodní podmínky Jugoslávie, kulturně-konfesní zlom, rozdílnou hospodářskou úroveň oblastí, etnickou problematiku, nemožnost nalézt odpovídající integrační ideje ad., jež doprovázely Jugoslávii po celou dobu její existence a také předznamenaly její pád. **Peter Káša** se zaměřil na přírozený obraz slovenského světa P. J. Šafaříka v básních a Dějinách slovenské řeči a literatury ve všech